

سرشناسه: مریجی، شمس‌الله، ۱۳۴۴.
عنوان و پدیدآور: بررسی عوامل مؤثر در کجروی و نقش خاله در از سر نو شمس‌الله مریجی.

مشخصات نشر: قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۴۰ ص

شابک: ۵ - ۶۴۵ - ۵۳۱ - ۹۶۴ - ۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه، صص ۲۳۱ - ۲۳۹.

موضوع: انحراف اجتماعی

موضوع: انحراف اجتماعی - جنبه‌های مذهبی - اسلام

موضوع: خانواده‌ها - جنبه‌های جامعه‌شناختی

شناسه افزوده: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها. دفتر نشر معارف

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ب ۴ م / ۸۱۱ HM

رده‌بندی دیوبی: ۳۰۲/۵۴۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۶۶۰۱۶

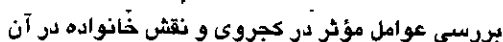
بررسی عوامل مؤثر در کجروی و نقش خانواده در آن

www.ketab.ir

حجت الاسلام والمسلمین

دکتر شمس الله مریجی

عضو هیأت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه باقرالعلوم (ع)

ناشر: دفتر نشر معارف

وایسته به نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

حروف چیر: محمد جواد ساکت

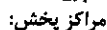
صفحه آبی: رویا شایقی

طراح جلد: ابو القضاة ربیع بن

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۱، ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰ تومان

شاپک: ۵- ۶۴۵- ۵۳۱- ۹۶۴- ۹۶۶

مدیریت بخشی دفتر نشر معارف: خیابان شهدا، کوچه ۲۲، پلاک ۴، تلفکس: ۰۲۵۳۷۷۴۰۰۴

باتوق کتاب قم (شعبه اول): خیابان شهدا، روبروی دفتر مقام معظم رهبری، تهران: ۰۲۵۳۷۷۳۵۴۵۱

باتوق کتاب قم (شعبه دوم): بلوار جمهوری اسلامی، بعد از مرکز کامپیوتری نیز ساختمان نهاد رهبری در دانشگاه‌ها،

تلفون: ۳۲۹۱۷۷۲۷، ۳۲۹.۴۴۴.

باتوق کتاب تهران: خیابان انقلاب، چهارراه کالج، ضلع شمال شرقی، پلاک ۷۱۵، تلفن: ۲۱۸۸۹۱۱۲.

باتوق، کتاب شیراز: ۳۰. امتری سینما سعدی، بین چهارراه فوالانوار و چهارراه مشیر نو، پلاک ۱۵۰. تلفن: ۰۷۱۱۳۳۴۴۶۱۵.

باتوق، کتاب مشہد: چہار راہ شہدا، خیابان آیت اللہ بہجت، نبش آیت اللہ بہجت ۷، تلفن: ۵۱۱۳۳۲۰۱۱۹۔

باتوق، کتاب کرمانشاه: چهارراه مدرس، خیابان پزشکان، پلاک ۲۲، تلفن: ۰۸۳۱۷۲۳۸۴۱۱

باتوق، کتاب کرمان: خیابان شهید مطهری، بین کوچه ۵۴ و ۵۶، تلفن ۰۳۴۱۲۲۳۱۴۶۶.

باتوق کتاب وشت: خیابان امام خمینی، روبروی بانک رفاه، تلفن ۰۱۳۱۳۳۲۰۶۹۷

باتوق كتاب تبریز: میدان ساعت، انتهای خیابان مقصودیه، جنب سازمان فناوری اطلاعات شهرداری،

• ٤١١٥٥٧٦٠٠٠ تلفن

باتوق کتاب ساری: میدان شهدا، خیابان ۱۸ دی، روبروی مسجد سیدالشهدا (علیه السلام)، تلفن ۰۱۵۱۳۲۵۳۰۲۰

نشانی، الکترونیکی: info@ketabroom.ir

پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

فهرست

مقدمه ۹

فصل اول: جامعه، فرهنگ و ارزش‌ها

۱۵ - ۴۹

جامعه، اضطراب یا اختیار؟ ۱۷

ویژگی‌های زندگی جمعی انسان ۲۳

فرهنگ قوام جامعه ۲۵

تعریف فرهنگ ۲۶

تمدن و فرهنگ ۳۰

ارزش‌ها، قوام فرهنگ ۳۲

تعریف ارزش‌ها ۳۳

هنجارها تجلی‌بخش ارزش‌ها ۳۶

تفاوت ارزش‌ها ۳۷

ویژگی‌های ارزش‌های دینی ۴۱

فصل دوم: تئوری‌های انحراف اجتماعی

۵۱ - ۱۰۲

درآمد ۵۳

تعریف انحراف ۵۴

سنجه‌های انحراف و کجروی.....	۵۶
انواع انحرافات.....	۵۸
نظریه‌های انحرافات اجتماعی.....	۶۱
۱. نظریه مکتب کلاسیک.....	۶۲
ارزیابی تئوری کلاسیک.....	۶۵
۲. نظریه‌های زیست‌شناختی.....	۶۷
۳. نظریه‌های روان‌شناختی.....	۷۴
اختلال‌های شخصیتی و کجروی.....	۸۰
۴. دیدگاه‌های جامعه‌شناختی.....	۸۲
الف) تبیین‌های ساختی - کارکردی.....	۸۴
ب) تبیین‌های خُده فرهنگی.....	۸۸
ج) دیدگاه تضاد.....	۹۳
۵. دیدگاه‌های روان‌شناسی اجتماعی.....	۹۵
الف) نظریه‌های کنترل.....	۹۷
ب) نظریه‌های یادگیری.....	۹۸
ج) رویکرد کنش متقابل.....	۹۹

فصل سوم: علل انحراف از منظر متون دینی

۱۴۰ - ۱۰۳

درآمد.....	۱۰۵
۱. عدم شناخت و آگاهی.....	۱۰۷
۲. تخلف نخبگان (خواص).....	۱۱۰
۳. تعارض هنجارها.....	۱۲۰
۴. عدم نظارت اجتماعی.....	۱۲۴
۵. عدم اجرای صحیح قانون مجازات.....	۱۳۲
۶. فقر و تنگ‌دستی.....	۱۳۶

فصل چهارم: نقش رسانه‌ها در انحراف ارزش‌ها

۱۸۲ - ۱۴۱

۱۴۳.....	اهمیت وسایل ارتباط جمعی.....
۱۴۵.....	ارتباط چیست؟.....
۱۴۶.....	انواع ارتباطات.....
۱۴۷.....	رسانه و ویژگی‌های آن.....
۱۵۱.....	کارکردهای رسانه‌های جمعی.....
۱۵۳.....	رسالت رسانه‌های گروهی.....
۱۵۷.....	مطبوعات، عامل انحراف از ارزش‌ها.....
۱۶۵.....	نقش سینما در انحراف.....
۱۷۱.....	تلویزیون، علت دیگر.....
۱۸۰.....	تذکری بایسته.....

فصل پنجم: نقش خانواده در کجروی

۲۱۹ - ۱۸۳

۱۸۵.....	درآمد.....
۱۸۶.....	جامعه‌پذیری (socialization).....
۱۸۹.....	عوامل مؤثر در جامعه‌پذیری.....
۱۹۲.....	فرهنگ‌پذیری (Acculturation).....
۱۹۲.....	تفاوت جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری.....
۱۹۴.....	فرهنگ‌پذیری تأکید دینی.....
۱۹۵.....	خانواده، عامل فرهنگ‌پذیری.....
۲۰۱.....	الف) مرحله انس دینی.....
۲۰۳.....	ب) مرحله عادت دینی.....
۲۰۴.....	ج) مرحله معرفت دینی.....
۲۰۵.....	د) مرحله شاکله دینی.....

۸ ■ بررسی عوامل مؤثر در کجروی و نقش خانواده در آن

- هـ) مرحله خودجوشی دینی..... ۲۰۷
- تفاوت خانواده‌ها در شیوه تربیتی..... ۲۰۷
۱. خانواده سخت‌گیر و شیوه سخت‌گیرانه..... ۲۰۸
۲. خانواده سهل‌گیر و شیوه سهل‌گیرانه..... ۲۱۰
۳. خانواده مقتدر و شیوه مقتدرانه تربیت..... ۲۱۳
- خانواده‌های امروزی..... ۲۱۶

سخن پایانی

۲۳۰ - ۲۲۱

- نتیجه و راه‌آورد تحقیق..... ۲۲۳
- کتاب‌نامه..... ۲۳۱

www.ketab.ir

مقدمه

در میان موجودات عالم، انسان پُر افتخارترین مخلوقی است که نه تنها نشان زیبایی «فتابک الله احسن الخالقین» را بر سینه دارد، بلکه تنها موجودی است که خدای عز و جل افتخار جانشینی‌اش در زمین را با حکم نورانی «انی جاعل فی الارض خلیف» به او عطا نموده و مسجود ملائکه‌اش قرار داده است، ولی این موجود پُر رمز و راز الهی که جز آفریدگارش بر ذات و توانمندی‌اش آگاه نیست، با همه استعداد خدادادی‌اش به تنهایی توان به رخ کشاندن داشته‌هایش را نداشته و ندارد. از این رو حیات حکیم همراه و همرازی را در کنارش خلق کرد تا این موجود بی‌بدیل به کمک هم نوع خود، با ساختن زندگی گروهی، بتواند بخشی از استعدادهای نهفته در جانش را در نشئه امکان به کروبیان نمایانده و کریمه «انی اعلم ما لا تعلمون» را تفسیر کند.

بر اساس این حقیقت است که گروهی از انسان‌شناسان و اندیشمندان علوم اجتماعی، انسان را موجودی مدنی بالطبع می‌دانند؛ به این معنا که زندگی گروهی و اجتماعی، اقتضای ذات او است؛ نه این که ضرورت و نیاز او را به گزینش حیات جمعی وادار کرده باشد. اگرچه عده‌ای زندگی اجتماعی را

زاییده ضرورت و احتیاج دانسته‌اند، ولی این دو دسته، بر این واقعیت اتفاق نظر دارند که زندگی گروهی در قالب جامعه، نقش برجسته و تأثیرگذاری بر رشد و تحول شخصیت انسانی انسان داشته و دارد؛ هرچند در تعیین میزان تأثیر جامعه اختلاف رأی دارند. به گونه‌ای که گروهی بر این گمان پای می‌فشارند که افراد انسانی در حکم یاخته‌ها و اعضای اند که سازنده پیکر جامعه‌اند، ولی ماهیت انسانی انسان در ظرف جامعه و زندگی اجتماعی تحقق می‌یابد و انسان فرآورده جامعه است و همه انسانیت خویش را از جامعه دریافت کرده است. جمعی نیز بر این باورند که جامعه چیزی جز جمع جبری افراد نیست و تنها زمینه به فعلیت رسیدن قوای فطری انسان را مهیا می‌کند؛ زندگی جمعی در حقیقت، این فرصت را به آدمی می‌دهد تا بتواند آنچه را که خدای حکیم در فطرت او نهاده، در عالم امکان شکوفا سازد. اما آنچه که همگان بر آن اعتراف دارند این است که بروز و ظهور توان‌مندی‌های انسانی، تنها در ظرف جامعه و زندگی گروهی، امکان‌پذیر خواهد بود، اما آیا این امکان در هر جمع و جامعه‌ای وجود دارد؟ کدام جامعه و چه شرایطی می‌تواند این امکان را برای اعضای خود فراهم نماید؟ آنچه که همگان بر آن اذعان داشته و توافق رأی دارند این است که جامعه‌ای که از آرامش لازم برخوردار نبوده و وضعیت نامساعد بر آن حکم فرماست، امکان بروز رفتار تکاملی و انسانی انسان وجود نخواهد داشت؛ زیرا «امنیت» اساسی‌ترین عنصری است که بقای جامعه و بروز رفتار انسانی، وابسته به آن است و این عنصر نیز در پرتو رفتار مطابق با ارزش‌ها و هنجارهای مقبول و حاکم بر جامعه پدیدار خواهد شد.

اساساً عدم انطباق رفتار افراد جامعه با ارزش‌های حاکم بر آن، حیات جامعه را متزلزل می‌کند؛ چون قوام جامعه به فرهنگ و قوام فرهنگ به عنصر

شناختن اش یعنی ارزش‌های آن است؛ نادیده گرفتن ارزش‌ها، پی‌آمدهای ناگواری خواهد داشت و ناگوارتر زمانی خواهد بود که ارزش‌های حاکم بر جامعه، ارزش‌های دینی باشد، چرا که در این صورت امکان بروز رفتار معنوی از میان می‌رود و بالطبع ظهور کمالات انسانی را نیز به خطر می‌اندازد. از آن جا که در هر جامعه‌ای هستند افرادی که ارزش‌های حاکم بر آن را نادیده می‌گیرند و رفتاری خلاف آن انجام می‌دهند و آرامش و سلامت جامعه را خدشه‌دار و امنیت انسانی و اجتماعی را کم‌رنگ می‌کنند، بر پژوهشگران اجتماعی فرض است تا در جهت شناخت و شناساندن عوامل و زمینه‌های پیدایش رفتارهای انحرافی بکوشند و دستاورد علمی خود را در اختیار جامعه علمی و مسئولان امنیت قرار دهند.

نگارنده در نوشتار پیش رو، تلاش می‌کند پس از مرور اجمالی نظریه‌های اندیشمندان انحراف اجتماعی، معضل انحراف به ویژه انحراف ارزشی را با رویکردی دینی کاوش نموده و عوامل مؤثر بر انحرافات را در متون دینی جستجو کرده و در نهایت مهم‌ترین عامل پیشگیری از این معضل را بررسی کند، تا از این طریق در جهت ایجاد سلامت اجتماعی و بروز کمالات انسانی، گام کوچکی برداشته و انوار آسمانی اهل‌البیت (علیهم‌السلام) را در اختیار جامعه علمی قرار دهد؛ برای رسیدن به این هدف، تحقیق حاضر را در پنج فصل سازماندهی کردیم:

فصل اول، متکفل بیان ضرورت زندگی اجتماعی از منظر اندیشمندان

اجتماعی و علمای دینی و مباحث مربوط به فرهنگ و ارزش‌ها به عنوان اساس و پایه جامعه و همچنین تفاوت ارزش‌های دینی و غیردینی و

ویژگی‌های ارزش دینی و نقایص ارزش‌های غیردینی، می‌باشد. در فصل دوم نیز با نظریه‌های علوم اجتماعی در زمینه انحرافات اجتماعی آشنا می‌شویم، دیدگاه‌های زیست‌شناختی و روان‌شناختی و جامعه‌شناختی مربوطه که درصدد تبیین کجروی و انحراف هستند را مرور می‌کنیم. مطالب فصل سوم که مهمترین بخش مطالب این تحقیق است ما را از نظرگاه دینی درباره انحراف آگاه نموده و از میان متون اسلامی و آیات و روایات علل انحراف را جستجو خواهیم نمود.

فصل چهارم، نقش رسانه‌ها در تحکیم و تضعیف ارزش‌های حاکم بر جامعه اسلامی را مورد ارزیابی قرار داده و عملکرد رسانه ملی (به تعبیر امام خمینی علیه السلام «دانشگاه عمومی») را بعد از انقلاب به ویژه پس از پایان دفاع مقدس مرور خواهد کرد. و بلاخره در فصل پنجم، مهم‌ترین عامل مؤثر در حل مشکل انحراف را خانواده دانسته و نشان دادیم کاراترین سازوکار مقابله با انحرافات، آگاهی‌بخشی اعضای جامعه و زندگی گروهی است و مؤثرترین شیوه آگاهی‌بخشی نیز فرهنگ‌پذیری است؛ چون در این سوه افراد خود را با ارزش‌های حاکم بر جامعه همانند نموده و نسبت به آن التزام عملی پیدا می‌کنند، خانواده تنها عاملی است که می‌تواند در این امر موفق بوده و افراد تحت تکفل خود را با ارزش‌ها همانند کند. البته در فصل پنجم این کتاب خواهیم دید که همه خانواده‌ها از این توفیق بهره‌مند نیستند، از میان انواع خانواده تنها خانواده‌های معتدل و مقتدر، می‌توانند با ایفای نقش بی‌بدیل خود فرزندان خود را در برابر انحراف محافظت نمایند.

در پایان، پس از ساییدن سجده شکر به درگاه خداوند علیم و خبیر، به

رسم ادب، از همه اساتید و عزیزانی که مستقیم و غیرمستقیم در فراهم آمدن نوشتار پیش رو، تأثیرگذار بودند، تشکر و قدردانی می‌نمایم؛ از مسئولین محترم دفتر نشر معارف، که با همت و پیگیری ایشان، اثر حاضر به زیور چاپ آراسته گردید، سپاسگزارم.

فروردین ۱۳۹۳ / جمادی الثانی ۱۴۳۵

دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام